

Yunus Emre'nin “Mânâ Denizine Daldık” Şiirinin Göstergibilimsel İncelemesi

Serdar GÜRÇAY*

Denize dalmadıkça inci elde edilmez.

Özet: Yunus Emre, XIII.–XIV. yüzyıl Anadolu coğrafyasında saf, canlı Türkçeyle sufîyâne şiirler söyleyen bir şairdir. Yunus Emre'de insanlara yol gösterme ve bu anlamda manevi bir öncü olma vasfı mevcuttur. *Sehl-i mümteni* kabul edilebilecek nitelikteki şiirlerinde kullandığı sembol ve motifler, Türklerin akidelerini idrakinde kılavuz rolü üstlenir. Bu çalışmada incelenen “Mânâ Denizine Daldık” şiiri de dinî-tasavvufî semboller içermektedir. Bu sembolik olma vasfı sebebiyle eserin göstergibilimsel açıdan incelenmesinin uygun olduğu düşünülmüştür. İlk bölümde; şiir sunulmuştur. İlerleyen bölümlerde şiir; *Karşıtlık ve Karşılaştırma Tekniği*, *Kişi Kesiti*, *Kelime ve İbare Yinelemeleri*, *Biçimsel Yapı*, *Yüzey Yapı*, *Yüzey* ve *Derin Yapı* alt başlıkları altında incelenmiştir. *Karşıtlık ve Karşılaştırma Tekniği*, eserdeki zıtlıkları ortaya koyarak mukayese etmektedir. *Kişi Kesiti* bölümünde, kişilerin derinlemesine özellikleri belirtilmiştir. Ayrıca, Yunus Emre'nin şiirlerinde *Kelime ve İbare Yinelemeleri* sıkça kullanılmıştır, sanatçı bu yolla kıymet verdiği sözün hafızalarda kalmasını sağlar ve pekiştirerek hedefe ulaşmayı kolaylaştırır. *Biçimsel Yapı*'da şiirin şekil özelliklerine değinilmiş ve bunun üslûba yaptığı katkı vurgulanmıştır. *Yüzey Yapı*'da şiirde; zaman ve mekân olgusu, kullanılan seslerin yarattığı çağrışımlar irdelenmiştir. *Derin Yapı*'da ise kelimelerin mânâları ve çağrışımları detaylı olarak ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Göstergibilim, Mânâ Denizine Daldık, Şiir, Yunus Emre

***Arş. Gör.**, İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, serdargurcay@aydin.edu.tr

A Semiotic Study of Yunus Emre's Poem "Mânâ Denizine Daldık"

Abstract: Yunus Emre is a XIII.–XIV. century Turkish poet, possessing a naive and a live tongue. He is also a spiritual leader who shows people a true path for their lives. The symbols and motifs in his poetries, written in the style of *Sehl-i mümteni* are like a guide to Turkish people for comprehending Islam. The poem "Mânâ Denizine Daldık" contains sufistic symbols which brings an opportunity to make a semiotic study. In the introduction section; semiotics briefly explained. In the first part of the study; the text of the poem "Mânâ Denizine Daldık" is given. Its analysis is made under several sections involving; *contradictions and comparison technique* (showing the contrasts within the poem), *analysis of characters* (giving the detailed definition of personalities), *iterations* (Yunus Emre used various iterations in his poem, by this way he emphasizes certain words and sounds), *form* (definition of elements those aid the expressions of the poet), *surface structure* (time, setting and sound is analyzed) and *deep structure* (where Greimas square is used).

Keywords: *Semiotics, Mânâ Deniz Daldık, Poem, Yunus Emre*

Giriş

Bu çalışma; Türk halk şairi üstatlarından biri olarak kabul görmüş Yunus Emre'nin "Mânâ Denizine Daldık" şiirinin göstergebilimsel açıdan incelenmesini kapsamaktadır.

"Mânâ Denizine Daldık" şiiri Yunus Emre'nin divânında yer almaktadır. Çalışmada Mustafa Tatcı'nın 2005 basımlı *Yunus Emre Divânı* isimli eserindeki şiir kaynak olarak kullanılmıştır. Halk şiirlerinin genellikle ilk dizesi şiirin başlığı olarak kabul görür. Bu eserin ilk dizesi *ma'nî bahrine taldık* olarak geçmektedir; bu şekilde incelenmesinin yanı sıra; çalışma içerisinde "Mânâ Denizine Daldık" olarak çevrilerek de analizi yapılmıştır. *Bahri* kelimesi *deniz* anlamına gelmektedir ve şiir de Allah'ın *kudretinin sonsuzluğunu* sembolize etmektedir. *Denize dalmak* ise *doğru bilginin derinlerine inerek, gelişmek ve ermek* şeklinde anlam kazanmaktadır.

Göstergebilim; sanat eserlerindeki mânâları ortaya çıkarmayı amaçlar. Şairin, eserini üretirken sahip olduğu düşüncelerin, duyguların yansıması olan seslerin ve kelimelerin mânâlarına; *semiotics* [ing.] olarak da tanımlanan yöntemler dizisi ışık tutar.

Şiiri edebî bir tür kılan, duygulara hitap etmesi ve kullanılan alegori, metafor, sembol ve motiflerle sağlanan çok katmanlılıktır. Bu bağlamda şiir incelemelerinde göstergebilimsel inceleme, bahse konu olan bu geniş ölçekli analize imkân sağlamaktadır.

Şiirin sunulduğu *birinci bölümün* ardından gelen *Karşıtlık ve Karşılaştırma* isimli *ikinci bölümde*; Yunus Emre'nin kullandığı kelimeler arasındaki *ilgili bu bağlantı* araştırılmıştır. *Üçüncü bölümde*; eserde geçen belirgin *kişiler / şahsiyetler* bahse konu edilmiş ve içeriklerine inilmiştir; *ben, biz, Yunus ve cümle vücûdlar* bu bağlamda karşılaşılan isim ve zamirlerdir. *Dördüncü bölümde*; şairin yararlandığı kimi yinelemelerin (ve ibarelerin) neler olduğu ve bunların değerlendirmesi konu alınmıştır. Örneğin “Cümle vücûdda bulduk” dizesi her mısraının sonuna yerleştirilmiştir. Çalışmada göstergebilimsel analize ek olarak, eserin biçimsel yapısının çözümlenmesine de yer verilmiştir. *Beşinci bölümde*; bu amaçla; şiirin kafiye yapısı incelenmiştir. *Altıncı Bölüm*; şiirin kutsiliğinin sağlanmasında kullanılan elementlerden olan “u” sesinin çözümlenmesi başta olmak üzere diğer *yüzeysel yapı* özellikleri irdelenmiştir. *Derin yapı* adı altındaki *yedinci ve son bölümde*; klasik göstergebilimsel analiz temel alınmış, *Greimas dörtgeninden* de yararlanılarak yapı analizi gerçekleştirilmiştir.

1. Şiir Metni: “Mânâ Denizine Daldık”¹

1. Ma'nî bahrine talduk
2. vücûd sırrını bulduk
3. İki cihân ser-te-ser
4. cümle vücûdda bulduk

¹ Mustafa Tatcı'nın 2005 basımlı Yunus Emre Divânı isimli kitabında “Mânâ Denizine Daldık” şiiri, 14 heceli beyitlerden oluşmakta iken bu çalışmada dörtlükler hâlinde incelenmesi uygun görülmüştür.

5. Bu çizginen gökleri
6. tahte's-serâ yirleri
7. Yitmiş bin hicâbları
8. cümle vücûdda bulduk

9. Yidi gök yidi yiri
10. tağları denizleri
11. Uçmagıla Tamu'yı
12. cümle vücûdda bulduk

13. Gice ile gündüzi
14. gökde yidi yılduzı
15. Levhde yazılan sözi
16. cümle vücûdda bulduk

17. Mûsa agduğı Tûr'ı
18. yohsa Beytü'l-Ma'mûr'ı
19. İsrâfil çaldug Sûrı
20. cümle vücûdda bulduk

21. Tevrât'ıla İncil'i
22. Zebûr'ıla Furkân'ı
23. Bunlardagı beyânı
24. cümle vücûdda bulduk
25. Bir ile iki üçü
26. dördile biş ü altı
27. Yidi sekiz tokuzı
28. cümle vücûdda bulduk

29. Yunus'un sözleri Hak
30. cümle didügi saddâk
31. Ne gördüysen kamu Hak
32. cümle vücûdda bulduk (Tatçı, 2005: 134)

2. Karşıtlık ve Karşılaştırma Tekniği

Yunus Emre, kelimelere yüklediği anlam ve çağrışımlarda karşıtlık ve karşılaştırmalardan yararlanmışır. Her kelimenin

hem kendisinin hem de bütünü oluşturan parçaların zenginliği yarattığını fark etmiştir. Yunus Emre, tasavvuf ehlidir. Tasavvufun *vahdet-i vücûd* düşüncesi; “Allah’tan başka hiçbir hakikî varlık kabul etmeyen, bütün varlıkları Mutlak Varlık’ın isimlerinin ve sıfatlarının bir tezahürü, bir tecellisi sayarak, hakikî varlığa nazaran onların ezeli ve ebedî yokluğu ifade ettiğini keşf yoluyla ortaya koyan tasavvufî bir görüştür” (Mustafa Fevzi Efendi, 2003: 15). Allah, bütün zamanları ve mekânları kaplayan bir nurdur. Yunus Emre, şiirinde kullanmış olduğu zıtlık ve karşıtlıklar vesilesiyle, hakikati zıtlık barındıran *dikatomi*² ve karşıtlıklardan yola çıkarak ortaya çıkarma gayretindedir.

Şair, “Mânâ Denizine Daldık” şiirinde imgelerin içinde sunulan karşıtlık ve karşılaştırmaları verirken; mısralarda “*yir* ve *gök*”, “*taglar ve denizler*”, “*uçmağ ile tamu*”, “*gice ile gündüz*”, “*yazı ile söz*” kelimeleri, anlatıma zenginlik katarak çağrışım oluşturur.

Yunus Emre’nin dinî, ahlakî ve tasavvufî hakikatleri lirik tarzda ele aldığı eseri, divânıdır.

Şiirin *Yidi yir yidi göğü* biçimindeki 9. dizesinde geçen “*yir*” ve “*gök*” kelimeleri, birbirlerine dikatomiktir denilebilir. *Yer (yir)* kelimesi, insanların üzerinde yaşadığı, bitkilerin yeşerdiği, hayatın var olduğu dünyayı simgelemektedir. Buna zıt olan *gök* ise insanların ilkel inançlardan bu yana çekinerek baktıkları yıldırım, *gök gürültüsü*, şatafatlı yıldızlar, güneş ve ayı barındırması hasebiyle kutsal bir mekân, majör bir hierofonidir³. Dünya tarihi boyunca doğa yasalarına bağlı olarak yaşayan heteronom insanlık, özgürleşip otonom seviyeye ulaşınca dek gökyüzünden korkmuş ve bunun için ağaçları, dağları, yüksek mekânları kendilerine kutsiyet arz ederek yaşamlarını sürdürdükleri çadırlara dahi yer ve göğün birleşimini simgeleyen bir merkez direk koymuşlardır. Yunus’un bu dizesinde yer alan *gök* sözcüğü ilahî rahmete işaret etmektedir. Bu rahmet gönül gözünden damlar, insan bu rahmetle ebediyeti bulur. Ayrıca,

² Birbirine rağmen değil, birbirini tamamlayan zıtlıklar için kullanılan bir terimdir.

³ Hierofani: İlahinin veya kutsalın, özellikle kutsal bir yerde, nesnede veya durumda tezahür etmesi, belirmesi, ilahî tecelli (Eliade, 2003: 20).

gönül de *gök* gibi mücerret genişliğe sahiptir ve madde ötesi âlemleri de kaplar, bu sebeple gönül ve gökyüzü birbirlerine teşbih edilebilir (Tatcı, 1990: 240). Gök, yüksekliği sebebiyle bütün cisimleri içine alan mecazen mülk, saltanat mânâlarına denk gelir. Eski felsefede bir görüşe göre bütün kâinatı kuşatan şey, yani küllî mekân; diğer bir görüşe göre de dokuzuncu felek, yani felek-i âzam'dır (Yağmur, 2012: 397).

Şiirin *tagları denizleri* biçimindeki 10. dizesinde geçen "tag" kelimesi, mitolojik anlamda hem yer hem de göğe ait olması bakımından önemlidir. Dağlar ilkel çağlardan bu yana, hem görünüş bakımından gösterişli ve ürkütücü olması, hem sığınma imkânı sağlaması, benliğinde birçok canlıyı barındırması hem de kurban sunularak kutsiyet kazandırılan merkezler olması bakımından önem arz eder. Ağaçlar gibi dağların da yer ile gök arasında bağlantı sağladığına inanılır. Eliade, gök, yer ve yeraltını birleştiren bu unsura *axis mundi*, *yer ekseni* der (Eliade, 2003: 232).

Deniz sözcüğü ise, sınırsız oluşu ve ihata edici hususiyetiyle gönül için bir benzetme unsuru olur. Ayrıca gönül, denizin bünyesindeki varlıkları örtüp gizleyen özelliği ile sır arasında da bir ilgi vardır. Sır, Allah'ın zatı ile ilgilidir (Tatcı, 1990: 241).

İnsan varlığının ve diğer doğa canlılarının yaşam kaynağı olan su, yaratılıştaki ilk töz olmuştur. Dinî-tasavvufî anlayışa göre vücut, Anâsır-ı erbaa'dan oluşmaktadır. Bu dört unsur *su*, *ateş*, *toprak* ve *havadır*. Yunus Emre'nin düşüncesinde insanın bileşimini oluşturan bu maddeler mizaç ve karakterlere de etki etmektedir. Denilebilir ki dağ, göklere yükselirken, denizler dünyanın içlerine gömülmektedir. Burada hem coğrafi bir zıtlık, hem de dikey olarak sonsuzluğa yöneliş vardır.

Şiirin *Uçmagıla Tamu 'yı* biçimindeki 11. dizesinde geçen "Uçmag" kelimesinin sözlük anlamı kaba gölgeyle örtülü, güneşi göstermeyecek kadar sık ağaçlı bahçe, müminlere ahirette vaat edilen nimet ve lütf yurdu (Gölpınarlı, 1965: 255). Cennetin yolu, fani ve maddi dünyadan geçer. İyi kalpliler ve Allah'a tam teslim olanlar cennet ile mükâfatlandırılırlar.

Yunus Emre'ye göre tasavvufî terbiyede cennet, Allah'a

ulaşmada bir araçtır. Maddî vücutlarından sıyrılarak bedenlerini terk edenler vahdet-i vücûda (mutlak birliğe) kavuşurlar ve içlerinden ırmaklar akan uçmağa girmeye hak kazanırlar. Esasen cennet metaforu, Yunus Emre düşünüşüne göre insanın iç âlemidir. Tamu ise cennetin zıttı olarak karanlık, büyük derinliktir. Cehennem de yolu Cennet gibi dünyadan geçer. Karanlık olan cehennem yedi kısımdır. Her bölümün bir yolu vardır. Allah'a inanmayanlar, komşu hakkını ödemeyenler cehenneme gireceklerdir. Münkirlerin (inanmayanların da) yeri cehennemdir (Tatcı, 1990: 139). Yunus Emre'ye göre evrende merkez olan insandır. Bütün âlemler insan ırkının vücudunda türemiştir. Cehennem de insanın vücudundadır. Bu yaratılış hususiyeti vahdet-i vücûdda işlenmektedir.

Şiirin *Gice ile gündüzi* biçimindeki 13. dizesinde, tasavvufta *gice (gece)* ehline *evliyâ*, gündüz ehline ise *ehl-i dünya* denir. Nietzsche de “geceleri uyumayanların yolundan çekilin” demiştir (İlbey, [01.05.2016]). Tasavvuf ehli, gecenin karanlığından sonsuz bir huzur bulur, mâna âlemine dalarak seyr ü sülûk denilen yolculukta dinginleşir, doğa ve özbenliğiyle uyumu yakalar. “Yunus Emre'nin seyr ü sülûku bireysel değil, toplumsal bir yolculuktur” (Özçelik, 2010: 79). Gündüzde her şey ayan beyândır, apaçıktır. Gecede ise tüm sırlar saklanır. Sır, Tanrı'dır. Bu bağlamda gecenin örtme, örtbas etme hali içinde yanan aşk ateşine su olur. Şairlerin ilhâmı da gündüz değil, gece gelir. Yunus Emre'nin konuyla ilgili başka bir beyti şöyledir:

“Eydürsin kim gözüm görür da'vîyi ma'nîye irür

Gündüz güneş şû'le virür gice yanan ol nûr nedür” (Tatcı, 2005: 69).

Dinî-tasavvufî inanışa göre; gecede feyz, bereket ve mağfîret boldur, kuşluk vakti uykudan feragat ile kılman namazın da sevabı çoktur. İnsanlar, gündüzleri maddî zevk ve ihtiraslar peşinde koşarken, geceleri sükût ve hüzn ile maneviyata yönelirler. Sevdalar geceleyin artar, âşık geceleri sevgilisini düşünüp dertlenir. Gece uzunluğu ve karanlığı nedeniyle sevgilinin saçı ve âşıkların ızdırabını anlatır. Âşık, geceler boyu ağlayıp inler. Buna şeb-i hicran da denir. Geceleyin ay doğar, elde fenerle gezilir. Geceleyin mum yanar, pervaneler döner. Âşık geceler boyu uyku

yüzü görmez. Onun bu hâli tam bir trajedidir (Pala, 1995: 503).

3. Kişi Kesiti

Şiirde belirli bir kişinin varlığına işaret eden sözcükler şunlardır:

Ben: Yunus Emre'nin şiirlerinde ben duygusu kendi olma, kendini bilme anlayışı olarak kullanılmıştır. Kendi olma ile fenafillah merhalesine ulaşma hususunda yakınlık söz konusudur. Tasavvufî anlayışa göre, evvela nefis yok edilecek ardından maddî talep ve ihtiraslar ortadan kaldırılacaktır. Bu hususta ben merkezietçi kişilik yok edilerek, kendini bilen, fenafillaha ulaşmış birey ortaya çıkarılacaktır.

Biz: Yunus Emre'nin şiirlerinde ben merkezietçiliğinden biz duygusuna geçiş söz konusudur. Yaratılan kulların tamamı Allah'ın parçasıdır, dolayısıyla yaratandan ötürü hepimiz eşit statüdeyiz. Yunus, mutlak gerçekliğin Allah olduğunu, geri kalanın onun tecellisi olduğunu şiirlerinde vurgulamıştır. Mânâ âlemine girmek (denizine dalmak), önce insanı tanımakla başlar, insan kendini bildiğinde aslında yaratandan bir eser görür ve o nazarla kendine bakar çünkü insan yaratılmıştır.

Yunus: Yunus, şiirin son kıt'asında kendi mahlasını kullanmış ve sözlerinin tartışmasız doğru olduğunu beyan etmiştir. Doğrulayanların da haklı bulunduğunu bildirmiştir. Söz ve beyânın gücüne inanmaktadır. Yunus, kendine baktığında iki cihânı gördüğünü, bütün kutsal kitaplardaki aslında en temel olgunun insan ve insana dair eylem ve tavırlar olduğunu, merkezde insanın olduğunu vurgulamıştır. Yunus Emre'ye göre insan âlemdir; âlem insanda saklıdır. Şiirinde Yunus mahlasını kullanarak kendini tanık göstermiştir. Yunus, sözünü, şiirini, öğüdünü çevresindekiler dinlesin, anlasın diye söylediğini ifade eder.

Cümle vücutlar: Vücut, Yunus Emre şiirinde ten, cisim ve maddi olandır. Can yaşamdır, ten canı muhafaza eden bedendir. Ölüm ise canın sona erişidir. Sekiz kıt'alık şiirin son dizelerinin tamamı; cümle vücûdda bulduk şeklindedir, dolayısıyla *bütün, hep, çok mânâsına, tüm insanlığı kapsayıcı* bir kişi kesitidir.

4. Kelime ve İbare Yinelemeleri

“Yunus’un şiirlerinde tekrarlar, hem ses boyutuyla hem de mânâ yönüyle şiire zenginlik kazandırır. Şairin şiirlerinde tekrarlanan kelime ve söz gruplarının gelişigüzel seçilmediği, belirli bir amaca hizmet ettiği görülür. Bu tekrarlar, bazen eklerden oluşan ses benzerliği iken, bazen de sesteş ve birbirine yakın sesler ile sağlanır” (Sözer, 2010: 174).

Yunus Emre düşünüş tarzı, aldığı eğitim ve şahsi çalışmaları itibarıyla, Anadolu’da Türk dilini en etkin kullanan halk şairlerinden biri olmasına rağmen kelime ve ibare seviyesindeki yinelemeler sıkça yer bulur. Bu yinelemelerde kendi bünyelerinde bir düzende sunulurlar.

cümle vücûdda bulduk

Bu dize, şiirin her kıt’asının son dizesinde söz grubu bağlamında tekrar edilmiştir. Bu tarz yinelemeler, şiirde asıl anlatılmak istenilen *vahdet-i vücûd* kavramını vurgulamak amacıyla yapılmıştır. İnsanı merkeze alan bir bakışla, insan ne yaparsa yapsın, kendi hayatında yaşadıklarını ve yaşattıklarını yine en iyi kendisi bilir. “cümle vücûdda bulduk” tekrarı önceki mısraılardaki zıtlıkları ortadan kaldıran, birleştiren, “vahdet”e götüren bir tekrardır.

Yidi gök yidi yiri

Yukarıdaki dizede “yidi” sözcükleri, dizede zıt paralel yineleme oluşturur. Yinelenen unsur çokluk, kesret, pekiştirme unsuru olması hasebiyle önemlidir.

Sözcükler bağlamında ise tekrar edilen sözcüklerden en çoğu *cümle* ve *vücûd* sözcükleridir ve dokuz kez tekrar edilmiştir. *Yedi* sözcüğünün dört kez tekrar ettiği görülmektedir. *Üç* ve *yedi* sayılarının metafor olarak açıklamaları bulunmakta ve kutsallık atfedilmektedir. “Yedi, *Yaratılış Sayısı* adlı incelemenin yazarı Desmond Varley, kendisinden önce pek çok kişinin yapmaya çalıştığı gibi ay altı dünyadaki her şeyi yediye indirgemeye çalışmıştır” (Schimmel, 1991: 140). Buna ilaveten, *söz* kelimesi de şiirde iki kez tekrar edilmiştir. Yunus’un, söz kavramına kıymet verdiği bilinen bir olgudur ve şiirlerinde bu kavram görülmektedir. Bir diğer tekrar eden sözcük ise *hak*’tır, iki kez tekrar edilmektedir. Şiirde anlamı temellendiren birinci *hak*

sözcüğü; doğruluk, gerçeklik, hakikati çağrıştırmak üzere şairin şahsiyetini tanık göstermesi bakımından kullanılmıştır. İkinci *Hak* sözcüğü ise; Allah mânâsına gelmektedir. Yunus, sözün "dünya cehennemini "sekiz uçmak" edebilecek bir kudreti hâiz olduğuna inanır (Özbay, Tatçı, 1994: 274).

5. Yüzey Yapı

Yunus Emre, ilahi nazım türü ile söylediği bu şiirinde öz Türkçe ve yedili hece ölçüsü kullanmıştır. İlk dörtlük ve son dörtlüğün tamamındaki her bir dize kendi başına birer cümle olma vasfındadır. Lâkin 2, 3, 4, 5. 6. ve 7. dörtlükler kendi içlerinde bir bütünlük arz edecek şekilde, ana cümle dört dizeye bölünmüş durumdadır. Bunun sebebi şiirin başında ve sonunda anlam yoğunluğu üretmek olabilir.

Tamlama oluşturan sözcük grubu içinde on bir adet sıfat tamlaması (*iki cihân, yidi yir, yidi gök, bu çizgi, tahte's-serâ yirler, yitmiş bin hicâblar, yidi yılduz, cümle vücûd, çalan sûr, bunlardaki beyân, orda hak*), iki belirtili isim tamlaması (*Yunus'un sözleri, cümlemiz*) bulunmaktadır. Üç adet belirtisiz isim tamlaması (*Ma'nî bahri[mânâ denizi], vücûd sırrı, yazılı sözi*) mevcuttur.

Şiirin bütünü ses bakımından analiz edildiğinde 32 adet "u" sesinin ve 14 adet de "û" sesinin mevcut bulunduğu görülür. "*Hû: Allah*" nidasının belirgin olduğu görülebilir. Bu çağrışım eserin türünün ilahi olduğuna işaretler; "u" seslerinin benzerliğinin yarattığı ahenk unsuru, ilahinin musiki tarafından da güç alır.

17. *Mûsa ağduğı Tûr'ı*

18. *yohsa Beytü'l-Ma'mûr'ı*

19. *İsrâfil çaldug Sûrı*

Yine "*Hû*" nidasını çağrıştıran "cümle vücûdda bulduk" mısraı her dizenin sonunda tekrarlanmıştır. Genel olarak şiirde "u" sesi belirgindir ve ilâhî kudrete çağrışım yapmaktadır. Yunus Emre'nin, Hoca Ahmet Yesevi ve Mevlânâ gibi "*Hû*" motifli şiirler yazdığı bilinmektedir (Tatçı, Kurnaz, 2016: 33). "*Hû*", gizli hazinenin anahtarlarıdır, âşıklara, mülk-i amâ veya gayb-ı mutlak denilen gönül sırları bu söz ile açılır (Kurnaz, Tatçı, 2000: 51).

6. Derin Yapı

Şiirinin derin yapıdaki özellikleri çözümlenmeden önce, Greimas'ın "gösterge ve şiirsel nesne" hakkındaki görüşlerine yer vermek uygundur. Greimas, "*Şiirsel Göstergebilim Denemeleri*"nin giriş bölümünde şiirsel metnin yüzey ve derin yapısından söz ettikten sonra, karmaşık yapılı dilsel gösterge görünümü içinde şiirsel nesneyi tanımak, bu göstergeyi en son eklemine değin eksiksizce betimlemek değil; duyularımıza iletiildiği durumdan başlayarak ortaya çıkan ve biçimlenen *nesneyi* oluşturma işlemi olarak tanımlar. Bir gösterge olan şiirsel söylemin ayrıştırılması sonucunda, gösteren ile gösterilenin birbirine koşut eklemleme dizgeleri yerli yerine gelirler (Rifat, 1983: 334, 335).

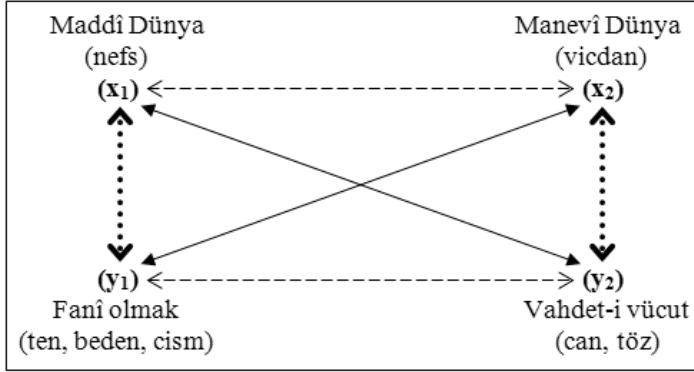
Halk şairleri şiirlerini sözlü olarak aktarsalar da yazılı kültüre geçişte uygun görülen başlık yayımlayan tarafından kasıtlı bir tercih olabilmektedir. "Mânâ Denizine Daldık" şiirinde öncelikle başlık ile içerik kıyaslanacak olunursa, *deniz* kelimesi tasavvufta "Allah'ın gücü, bilgisi, sıfatları, ucu bucağı olmayan bir ummana benzetilir. Bu sonsuzluğa Kur'an'da, *Allah'ın nimetlerini saymaya kalksanız, sayamazsınız (yani buna gücünüz yetmez)* (İbrahim/34) âyetiyle işaret olunur. Tasavvufî olgunluğu elde eden kişiler, artık temkîn makamına ermiştir. Onları, sevinç, üzüntü etkilemez, dağlar gibi makamlarında sabit, devamlı, Allah ile huzur halindedirler, işte bu makama ermiş, her şeyi hoşgören, başkasının incitmesinden incinmeyen, geniş gönüllü sufiler *derya-dil* yahut *derya gibi adam* denir. *Denize dalmadıkça inci elde edilmez* atasözüyle, vahdet sırrına ermek için çalışmak, Allah'ta fani olmak gerektiği anlatılır. *Deniz pislik tutmaz* atasözü de, gerçek olgunluğa erenlerin, başkalarının yermesinden etkilenmeyeceğini anlatır. *Onlar cahillerle karşılaştıklarında selâm derler* (Furkan/63) âyeti ile bu olgun kişilere işaret olunur. Sufilerden Mahmûd Sâmî Efendi, *kalb-i selîm*'i şöyle açıklardı: *Başkasını incitmemek, başkasından incinmemek* (Cebecioğlu, 2009).

Özellikle tasavvufî aşkı çağrıştıran, maddi zevk ve ihtiraslardan soyutlayan, masivadan ayrı tutulan, şiire ifade

zenginliği katan "vücûd", "sırrı", "hak", "iki cihân" ve dinî motif, sembol, simgeler ile ana izleğe gönderme yapılmıştır. Tevazu, sabır, cömertlik, zamanı değerlendirme, oradan önce burada hesap verme, gerçek sevgili için çalışma ve yaşama, aşkı bulma Yunus'un başlıca gayesidir (Yavuz, 2010: 92). Aynı şekilde *vahdet-i vücûd'un* karşıtlığını yaratan maddî dünya zevkleri, nefsin ihtirasları ve materyalleri ile ilgili olarak *yidi yir-yidi gök, taglar-denizler, gice-gündüz* sözcükleri de gösterge olarak kullanılmıştır.

"Mânâ Denizine Daldık" şiirinde ana izlek *vahdet-i vücûd* kavramıdır ve bu kavramı çağrıştıran söz öbekleri şunlardır:

Mânâ denizi	(1. Dize)
Vücûd sırrı	(2. Dize)
Cümle vücûd	(4. Dize)
Cümle didüğü saddâk	(30. Dize)
Ne gördüysen kamu Hak	(31. Dize)

Şekil 2. Göstergebilimsel Dörtgen⁴ (Rifat, 2009: 80)

Şiirin geneline bakıldığında *kendini bilmek* ve *vahdet-i vücûd* kavramlarına değinildiğini görüyoruz. Kalbî yolculuk ve seyr ü sülûk zordur. İnsanın derviş olma yolunda, Hakk'a ulaşmada izlediği, seyr-i sülûk denilen manevî yolculukta Greimas'ın

⁴Göstergebilimsel dörtgende, "←-----→" sembolü karşıtlık ve altkarşıtlık bağıntısı iken, "←.....→" sembolü içirme (tümleme) bağıntısı, "←-----→" sembolü: çelişki bağıntısı ifade eder (Rifat, 2009: 80).

göstergebilimsel dörtgenine göre üretilen karşıtlık şemasından maddi dünya ile manevi dünya ve insan olmak ile fenafillaha ulaşmak arasında karşıtlık ilişkisi söz konusudur. Maddi dünya *zevk* ve *ihtirasları* çağrıştırdığı için manevi dünyadaki *aşk* ve *gönlün* zıddıdır. Fâni olan insanın bedeni, teni yine maddi olana, metaya dönüşmektedir; vahdet-i *vücûdda* ise ruh, can ve töz sonsuza kadar yaşayandır, bu bağlamda ten ile can da birbirlerine zıttır. Bunun dışında yine maddi dünya ile vahdet-i vücûd ve manevi dünya ile fani insan birbirleri ile iç ikili karşıtlık oluşturmaktadır denilebilir.

Sonuç

Yunus Emre'nin "Mânâ Denizine Daldık" şiirinin ele alınmasındaki amaç; eseri biçim, ses ve anlam açısından göstergebilimden yararlanarak incelemektir. Bu hususta öne çıkan bulgulardan biri; Yunus Emre'nin bahse konu şiirinde ele aldığı ana izleğin "vahdet-i vücûd" kavramı olmasıdır. Tasavvufî aşkın en derin hali olan bu üst düzey merhaleye ulaşmak adına tüm varlıkları bir olarak ve Tanrı'dan bir parça olarak kavrayış şiirde göstergesel göndermelerle ve çağrışımlarla sağlanmıştır. Örtüyü kaldırdığımızda açığa çıkan en temel hususun; *kendini bilmek* ve tüm güzelliklerin Allah'ın tecellisi olduğudur. İnsan başkasının teninde kendini bulamaz, kendini gerçekleştiremez. "Men a'refe nefsehu fekad a'refe rabbehu", "kendini bilen, Rabbini bilir" hadisi bu duygudan geliştirilmiş olmalıdır (Schimmel, 2001: 190). Yunus Emre kendine döndüğünde; aslında iki cihânı gördüğünü, bütün kutsal kitaplardaki en temel olgunun ve sorunsalın insan merkezli ve insana dair eylemler olduğunu ve her şeyin insanda olduğunu vurgulamıştır; "*İnsan âlemdir... Âlem insanda saklıdır*". Dört kutsal kitabın beyanının da bir tutulması ise, dinsel birlik ve kardeşliğin temeli olduklarının söylemidir çünkü hepsinin öz bakımından eşdeğer olduğunu belirtmektedir.

Tasavvuf ehli şair, Yunus Emre'nin kelimelerinin – *içerisinde gizil ve derin anlamlar barındırması nedeniyle* – göstergebilimsel açıdan ele alınması; hem şairi hem de şiirini anlamaya fayda sağlamıştır. Yunus Emre; Allah'ın sonsuzluğunu, sınırsız erdemi ve uçsuz bucaksız denizi tek bir kelime (*bahr*) ile ifade etmektedir.

Kaynaklar

- Cebecioğlu, E. (2009). *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler Sözlüğü*, İstanbul: Ağaç Yayınevi.
- Eliade, M. (2003). *Dinler Tarihine Giriş*, 1. bs. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Gölpınarlı, A. (1965). *Yunus Emre Risâlat al-Nushiyya ve Dîvân*, İstanbul: Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneđi Yayını.
- İlbey, A. D. "Gece Ehli Olmak", www.tyb.org.tr/gece-ehli-olmak-15607yy.htm [01.05.2016].
- Kurnaz, C., Tatçı, M. (2000). *Türk Edebiyatında Hû Şiirleri*, Ankara: Bizim Büro Basım Yayın Dağıtım.
- Mustafa Fevzi Efendi. (2003). *Vahdet-i Vücûd Meselesi*, çev. Mahmut Kanık, Fatma Zehra Kavukçu. Ankara: Hece Yayınları.
- Özbay, H.; Tatçı, M. (1994). *Yunus Emre (Makalelerden Seçmeler)*, İstanbul: MEB.
- Özçelik, M. (2010). "Yunus Emre'yi Anlamanın İmkânları", Yunus Emre'yi Anlamaya Doğru, I. Ulusal Yunus Emre Sempozyumu Bildiriler, 22–23 Mayıs 2009. Karaman: Kültür Yayınları: 79.
- Pala, İ. (1995). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, İstanbul: Akçağ Yayınları.
- Rifat, M. (1983). *Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları*, İstanbul: Yazko.
- Rifat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*, İstanbul: Simavi Yayınları.
- Schimmel, A. M. (1991). *Sayıların Gizemi*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Schimmel, A. M. (2001). *İslamın Mistik Boyutları*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Sözer, A. (2010). “Bir Tasvirî Üslup Denemesi: Yunus Emre’nin Türkçede Bulduğu”, Yunus Emre’yi Anlamaya Doğru, I. Ulusal Yunus Emre Sempozyumu Bildiriler, 22–23 Mayıs 2009. Karaman: Kültür Yayınları: 174.
- Tatcı, M. (1990). *Yunus Emre Divânı*, Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Tatcı, M. (2005). *Yûnus Emre Divânı (Tenkitli Metin)*, İstanbul: MEB.
- Tatcı, M., Kurnaz, C. (2016). *Türk Edebiyatında Hû Şiirleri*, İstanbul: h Yayınları.
- Yağmur, S. (2012). *Yunus Emre Divânı*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Yavuz, K. (2010). “XIV. Yüzyılın İlk Yarısında Türk Edebiyatı ve Yunus Emre”, Yunus Emre’yi Anlamaya Doğru, I. Ulusal Yunus Emre Sempozyumu Bildiriler, 22–23 Mayıs 2009. Karaman: Kültür Yayınları: 92.